

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ: КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Таяна ДЕОРДИЦА ✉

Благодійний фонд «e-Terra», Україна
tdeorditsa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3409-7168>

Володимир ТОЛМАЧОВ

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, Україна
V.S.Tolmachov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4674-8677>

BOOK REVIEW: CRITICAL THINKING

Taiana DIEORDITSA ✉

Charitable Foundation «e-Terra», Ukraine
tdeorditsa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3409-7168>

Volodimir TOLMACHOV

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical
University, Ukraine
V.S.Tolmachov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4674-8677>

ABSTRACT

«Critical Thinking» by J. Haber provides an overview of critical thinking's history, the skills required for it, and current pedagogical efforts to develop it.

KEYWORDS: *critical thinking; logic; rhetoric; argumentation; information literacy.*

Хейбер, Дж. (2023). КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ. ArtHuss.

Автор: Джонатан Хейбер (Jonathan Haber) (1962 – 2022) (<https://www.jonathanhaber.org/>).

Оригінальна назва: *Critical Thinking*

Серія: MIT Press. *Що варто знати про...* (The MIT Press Essential Knowledge series)

Переклад: Олександра Бойченко

Рік видання: 2023

Кількість сторінок: 236

Видавництво: ArtHuss (<https://www.arthuss.com.ua/>).

ISBN: 978-617-8025-53-3

Ключові слова: *критичне мислення; логіка; риторика; аргументація; інформаційна грамотність.*

Вирішуючи, чи варто нам придбавати науково-пізнавальну книгу авторства американського дослідника освіти Д. Хейбера «Критичне мислення», яку у 2023 р. надрукувало київське видавництво «ArtHuss», ми передусім поцікавилися видавцем її оригінальної версії, професійним досвідом автора і «книжковою адресою».

Оригінальна книга «Critical Thinking» побачила світ у найбільшому і найавторитетнішому у світі університетському видавництві книг і журналів на стику науки, технологій, мистецтва, соціальних наук і дизайну, пов'язаному з Массачусетським технологічним інститутом, – «MIT Press». Книга, що нас зацікавила, вийшла у багатотомній книжковій серії «The MIT Press Essential Knowledge series» (Основоположні знання від MIT) (MIT Press, б.д.). Редакційний директор видавництва стверджує, що кожен том цієї серії є оригінальним твором, написаним на замовлення провідним експертом у відповідній галузі знань. А це означає, що читач не зіткнеться з переробленим контентом або уривком із раніше опублікованого матеріалу. До того ж, ретельне рецензування, що його здійснюють у «MIT Press», гарантує правильність і точність кожної книги (Manaktala, 2023).

Для цитування:	Деордіца Т., Толмачов В. Рецензія на книгу: «Критичне мислення». <i>Фізико-математична освіта</i> , 2024. Том 39. № 2. С. 75-77. DOI: 10.31110/fmo2024.v39i2-10
For citation:	Dieorditsa, T., & Tolmachov, V. (2024). Book review: "Critical thinking". <i>Physical and Mathematical Education</i> , 39(2), 75-77. https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i2-10
	Dieorditsa, T., & Tolmachov, V. (2024). Retseziia na knyhu: «Krytychne myslennia» [Book review: "Critical thinking"]. <i>Fizyko-matematychna osvita – Physical and Mathematical Education</i> , 39(2), 75-77. https://doi.org/10.31110/fmo2024.v39i2-10

Д. Хейбер був дослідником освіти, журналістом і підприємцем у галузі педагогічної освіти й технологічного навчання. Він зробив значний внесок у різні освітні проекти і брав участь у розробці рішень для програм підготовки та оцінювання викладачів (Ном, 2022). Його проект «Ступінь свободи» (Degree of Freedom One Year BA), у межах якого Д. Хейбер набув еквівалент освітньої кваліфікації «бакалавр» усього за дванадцять місяців на базі лише масових відкритих он-лайн курсів (MBOK) та інших форм вільного навчання, представляли великі медіа-ресурси США, як-от: The New York Times, The Boston Globe, The Wall Street Journal та ін. Крім цієї книги з-під пера Д. Хейбера вийшли ще «Critical Voter» (Критично налаштований виборець) (2014) і «MOOCs» (МБОК) (2016) (Degree of Freedom, б.д.).

Д. Хейбер адресував «Критичне мислення» освітянам у широкому значенні цього слова. Йдеться і про викладачів вищих навчальних закладів, яким пощастило викладати критичне мислення як окрему дисципліну; і вчителів шкіл, які намагаються прищепити навички критичного мислення своїм учням засобами предметного змісту, і батьків, які прагнуть виховувати дітей, здатних думати самостійно. Взагалі, дослідник бачить своїм читачем кожного, хто прагне мислити ефективніше й жити у світі, де рішення ухвалюють за допомогою розуму і вдумливого обговорення (с. 16).

Зважаючи на престижність видавництва «MIT Press», успішний журналістський і професійний досвід Д. Хейбера, а також наші наміри інтегрувати елементи критичного мислення у забезпечувані нами дисципліни, ми ризикнули її придбати.

Книга «Критичне мислення» складається зі вступу, чотирьох розділів, словничка, приміток і переліку додаткових джерел. У вступі Д. Хейбер обґрунтував важливість навички мислити критично, пояснив свій інтерес до застосування принципів критичного мислення та окреслив ризики, пов'язані з небажанням людей послуговуватися критичним підходом до ухвалення важливих життєвих рішень. На його думку, найважливіша проблема критичного мислення, що постала нині перед світом, – це те, що цією навичкою користується замало людей. Приклад, який Д. Хейбер наводить на підтвердження цієї тези, вважаємо показовим не тільки для США: «...одним з негативних наслідків президентських виборів у США 2016 року стало відчуття, що серед виборців запанувала криза здатності вибирати розумом...» (с. 11). Скориставшись президентськими виборами 2012 р., Д. Хейбер, за його словами, створив курс і набір ресурсів під назвою «Critical Voter», аби на відповідному матеріалі пояснити ключові компоненти критичного мислення.

У першому розділі розглядуваної книги «Генеалогія критичного мислення» Д. Хейбер вдало, на нашу думку, втілює ключовий принцип критичного мислення – розгляд проблеми з різних позицій. Для цього він вдався до історичного / генеалогічного підходу, аби з'ясувати, де і як виникла ідея критичного мислення і як вона відтоді розвивалася. Паралельно він пояснив походження терміна «критичне мислення» у контексті філософії, психології і природничих наук. Головний висновок, якого Д. Хейбер дійшов у першому розділі, такий: «...Людський розум не застосовує всієї своєї сили до кожної ситуації, ідучи натомість «короткою дорогою» з метою оптимізації потоку інформації від органів чуття й перетворення цієї інформації на розуміння, згідно з яким ухвалюють рішення. Ця «коротка дорога», або евристика, швидше за все виникла в результаті природного відбору. Наприклад, первісні люди, схильні сприймати шурхіт у кущах за ознаку наближення хижака, мали еволюційну перевагу над тими, хто вирішував, що ситуація потребує подальшого дослідження, перш ніж ухвалювати рішення втікати чи залишатися на місці. Але ця ж евристика породжує когнітивні спотворення, які можуть призвести до поразки розуму» (с. 44-45). Розвиваючи думку про когнітивні спотворення, Д. Хейбер посилається на книгу лауреата Нобелівської премії Д. Канемана «Мислення, швидке й повільне», в якій одне з таких спотворень називається «anchoring effect» (ефект якоря). Йдеться про психологічний феномен, який полягає у тому, що на судження або рішення індивіда впливає точка відліку, або «якір», яка може бути абсолютно нерелевантною (Канеман, 2017).

Перший розділ книги «Критичне мислення» виявився для нас доволі пізнавальним, адже критичне мислення передбачає розуміння низки ідей, натхнених подіями і досягненнями, що трапилися в інтелектуальній та освітній історії людства.

У другому розділі «Складові критичного мислення» Д. Хейбер описав концептуальну рамку критичного мислення, стосовно якої, за його словами, серед більшості професіоналів, котрі займаються проблемами критичного мислення, існує важливий консенсус. Йдеться про такий перелік компонентів критичного мислення:

- *знання* – логіка, мовлення, аргументація;
- *навички* – здатність застосовувати у реальному житті логіку, риторику, аргументацію;
- *схильності* – особистісні характеристики, необхідні для надання переваги розуму над іншими способами навчання й ухвалення рішень, бажання і готовність застосовувати власну здатність критично мислити чесно й етично.

Однак Д. Хейбер, описуючи свій погляд на критичне мислення, не обмежився цими компонентами. Він упевнений: людина з критичним мисленням свідомо того, що відбувається в її голові. Тому до важливих навичок критичного мислення він відніс усвідомлення і розуміння індивідом власного процесу мислення, а до неодмінних схильностей критично мислячої людини – готовність людини рефлексувати над власним процесом мислення. Крім того, Д. Хейбер вважав обов'язковою навичкою критичного мислення корекцію когнітивних спотворень – недоліків, які виникають через використання розумових адаптацій і швидке надання відповідей на запитання. А в сучасних умовах людині, яка прагне мислити критично, на його думку, конче необхідно бути ще інформаційно грамотною. На вищому рівні «інформаційна грамотність» – це здатність визначати, якої інформації бракує, розуміти, як вона впорядкована, знаходити найкращі її джерела для певної потреби, отримувати до них доступ, критично їх оцінювати і ділитися знайденою інформацією. Говорячи про схильності критично мислячої людини, як приклад «цінних особистісних рис» Д. Хейбер навів їх перелік, вироблений експертами некомерційної організації Foundation for Critical Thinking, як-от інтелектуальна скромність, інтелектуальна хоробрість, інтелектуальна емпатія, інтелектуальна автономність, інтелектуальна чесність, інтелектуальна витривалість, віра в розум, неупередженість. Пояснюючи роль у критичному мисленні таких некогнітивних рис, як емпатія і неупередженість, він нагадав, що людська психіка складається з трьох частин, що протистоять одна одній: інтелекту, емоцій та інстинктів. Люди з такою психікою взаємодіють з іншими у межах певної соціальної системи. Що гірше: навіть коли вони намагаються застосовувати розум для ухвалення обдуманих рішень, не зумовлених емоціями

чи соціальним тиском, мислення виявляється недосконалим і вразливим до помилок і маніпуляцій через закарбовані у людському мозку упередження. Д. Хербер зауважує: хоча дехто стверджує, що природа нашої психіки унеможливує раціональну поведінку, інтелектуальна чеснота віри в розум дає нам можливість шукати й аналізувати причини раціональних переконань, замість просто віри в усе, що нам кажуть, і піддаватися хибному мисленню, від якого ніхто повністю не застрахований.

З цього розділу ми також отримали багато нової для нас інформації. Неочікуваним доповненням до навичок критичного мислення вважаємо креативність. Однак посилання Д. Хейбера у цьому контексті на таксономію Блума стало для нас переконливим аргументом на доречність такої додачі.

У третьому розділі «Визначення, викладання й оцінювання критичного мислення» Д. Хейбер окреслив сучасні підходи до викладання і вимірювання критичного мислення в системі освіти США. У четвертому розділі «Що далі?» він змалював, яким може бути суспільство, що цінує критичне мислення, і віддає йому перевагу, а також виклав пропозиції, як цього можна досягти. Ці розділи теж досить інформативні, проте ми усвідомлюємо, що ніякий американський досвід неможливо перенести в українські реалії без його глибокого осмислення і ретельної адаптації.

Прочитавши книгу «Критичне мислення», ми переконалися, що, незважаючи на високі енергетичні витрати, властиві цього типу мислення, його варто практикувати якомога більше, бо обґрунтовані рішення проблемних ситуацій найімовірніше приводять до найвигідніших результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Degree of Freedom, б.д. *Jonathan Haber*. URL: <https://degreeoffreedom.org/>.
2. Hom, M. (May 15, 2022). Remembering Jonathan Haber, Who Taught So Many to Think Critically. *EdSurge*. URL: <https://www.edsurge.com/news/2022-05-15-remembering-jonathan-haber-who-taught-so-many-to-think-critically>.
3. Manaktala, G. (Apr 21, 2023). Celebrating 100 Books in the MIT Press's Essential Knowledge Series. *Publishers Weekly*. URL: <https://www.publishersweekly.com>.
4. MIT Press, б.д. *Essential Knowledge*. URL: <https://mitpress.mit.edu/series/mit-press-essential-knowledge-series/#>.
5. Каненман, Д. (2017). *Мислення швидко й повільно*. Наш формат.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Degree of Freedom, б.д. *Jonathan Haber*. URL: <https://degreeoffreedom.org/>.
2. Hom, M. (May 15, 2022). Remembering Jonathan Haber, Who Taught So Many to Think Critically. *EdSurge*. URL: <https://www.edsurge.com/news/2022-05-15-remembering-jonathan-haber-who-taught-so-many-to-think-critically>.
3. Manaktala, G. (Apr 21, 2023). Celebrating 100 Books in the MIT Press's Essential Knowledge Series. *Publishers Weekly*. URL: <https://www.publishersweekly.com>.
4. MIT Press, б.д. *Essential Knowledge*. URL: <https://mitpress.mit.edu/series/mit-press-essential-knowledge-series/#>.
5. Kanenman, D. (2017). *Mislennja shvidke j povil'ne [Thinking is fast and slow]*. Nash format. (In Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 21.02.2024р.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.